

νεργασίαι συμφεδᾶ πρὸς τὴν βούλησίν του. Τοῦναντίον παρὰ τοῦ Χόββη¹ ἡ συνθήκη ὑποχρεοῖ πρὸς ἄλληλα τὰ ἄτομα, τὰ μεταβιβάσαντα τὴν κυριαρχίαν εἰς τὸ τρίτον πρόσωπον, ἀλλ' οὐδὲν παρέχει εἰς αὐτὰ δικαίωμα ἀντιστάσεως κατὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, εἰς οὐδὲν ὑποχρεουμένης ἀπέναντι τῶν κοινωνικῶν ἀτόμων· οὕτω, συνισταμένης τῆς πολιτείας, ἀπαλλοτριούται, οὐχὶ δὲ μεταβιβάζεται μόνον, ὑπὸ τὸν ὄρον ἀναλήψεως, ἡ ἀπόλυτος ἐξουσία τῶν διὰ συμβάσεως εἰς κοινωνίαν συναλθόντων ἀτόμων.

Ἡ πολιτεία εἶνε ἐν τῇ ἐννοίᾳ καὶ τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς ἀπόλυτος, ἀδιάφορον ὑπὸ τίνε παρίσταται τύπον, μοναρχικόν, ἀριστοκρατικόν, ἢ δημοκρατικόν· τὸ ἠθικόν τῆς κυβερνήσεως πρόσωπον εἶνε ἓν, πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν ἑαυτῷ περιλαμβάνον· ἡ δὲ ἐξουσία αὕτη, ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, εἶνε ἀπόλυτος καὶ ἀδιαίρετος· ἡ πολιτεία νομοθετεῖ, αὕτη διανέμει τὴν δικαιοσύνην, αὕτη διαχειρίζεται τὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἡ δὲ θρησκευτικὴ αὐτῆς συνείδησις καὶ πίστις εἶνε ἡ συνείδησις καὶ πίστις τῆς κοινωνίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιτεία αὕτη συνέστη οὐχὶ ἑαυτῆς ἕνεκα, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων, πρῶτιστον αὐτῆς καθήκον πρέπει νὰ ᾔηνε ἡ φροντίς περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν πολιτῶν, τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινωνίαν.²

Ἡ πολιτεία ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἢ ἐλλείποντος τοιούτου, ὑπὸ τῆς ἀνωτάτης πολιτικῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ πρὸς κατανόησιν πληρεστέραν αὐτῆς, οὐσιώδης καθίσταται ἡ διάκρισις μεταξὺ λαοῦ καὶ πλήθους. Ὁ μὲν λαὸς εἶνε τι ἐνιαῖον, ἔχει μίαν βούλησιν, πᾶσα δὲ πράξις αὐτοῦ φέρει τὸν τύπον τῆς ἐνότητος, τοῦθ' ὅ, περ δὲν δύναται νὰ λεχθῆ περὶ τοῦ πλήθους. Ἐν ἐκάστη πολιτείᾳ κυβερνᾷ ὁ λαός· διότι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς μοναρχίαις ἀρχεῖ οὗτος, καθὼ βουλόμενος διὰ τῆς βουλήσεως ἐνὸς ἀνδρός· πλῆθος δὲ εἶνε οἱ πολῖται, οἱ ὑπήκοοι. Ἐν τῇ δημοκρατικῇ καὶ ἀριστοκρατικῇ κυβερνήσει πολιτεία εἶνε ὁ λαός, πολῖται δὲ τὸ πλῆθος· ἐν δὲ τῇ μοναρχίᾳ ὑπήκοοι εἶνε τὸ πλῆθος, λαός δὲ ὁ βασιλεύς· καὶ ἐντεῦθεν εἶνε ψευδέστατον τὸ λόγιον, ὅτι ἡ πολιτεία ἐπανέστη κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι μόνον τὸ πλῆθος δύναται νὰ ἐπικρατῆ κατὰ τοῦ λαοῦ.³

Ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Χόββη εἶνε ἡ ἀποθέωσις τῆς πολιτείας, ἔξω τῆς ὁποίας οὐδὲν ἐμψυχον, οὐδὲν καθεστὸς, οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ ιδέα δύναται νὰ ὑπάρξωσιν. Μία ἡ βούλησις, ἀδιάφορον ὑπὸ τίνε αὕτη παρίσταται τύπον, ἐν μὲν ταῖς μοναρχίαις ὁ βασιλεύς, ἐν δὲ ταῖς ἀριστοκρατίαις καὶ ταῖς δημοκρατίαις ἡ πλειονοψηφία· διότι ἀπέναντι ταύτης ἡ μειονοψηφία διατελεῖ ἐν φυσικῇ καταστάσει, ἐμπολέμῳ, πρὸς καταναγκασμὸν τῆς ὁποίας ἡ πλειονοψηφία ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῆ πᾶσαν δύναμιν αὐτῆς διὰ νὰ τὴν ὑποτάξῃ.

Μόνον ἡ πολιτεία ἔχει τὴν συνείδησιν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, ἐ-

¹ Lev XVIII. de Cive. VI.   ² de Cive. VII, XII.

πιτρέπουσα ἢ ἀπαγορεύουσα· τὰ δὲ ἄτομα, ὑποχρεούμενα ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς συνθήκης νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὴν πολιτείαν, πρᾶττουσι δίκαια, ὑπακούοντα εἰς αὐτήν, ἀδίκαια δὲ, ἐν περιπτώσει ἀντιστάσεως. Εἰς τὴν πολιτείαν ἀπόκειται νὰ διαχαράξῃ τὰ ὅρια πάσης ἠθικῆς ἐννοίας, καὶ νὰ ὀρίσῃ τί ἐστὶ κλοπὴ, μοιχείαι, ἀνθρωποκτονία. Τὸ δίκαιον εἶνε τοιοῦτον θέσει καὶ νόμῳ, οὐχὶ δὲ φύσει· ὁ Λακεδαιμόνιος ἐξησκεῖτο εἰς τὴν κλοπὴν καὶ ἔπραττε ταύτην, ἀνεχομένης τῆς πολιτείας· δὲν θεωρεῖται μοιχείαι ἢ πολυγαμία ἐν χώραις, ἐνθα αὕτη εἶνε ἐπιτετραμμένη κ.τ.λ. Οὕτως ὁ ὀρισμὸς τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδικίου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς πολιτείας. Ἄλλ' αὕτη δικαιοῦται νὰ ἐπεμβαίῃ ἐπίσης καὶ εἰς τὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἡμῶν πίστεως· ἐνώπιον τῆς συνειδήσεως τῆς πολιτείας δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία ἀτομικῆς συνειδήσεως· οὐδεὶς δὲ δικαιοῦται νὰ διαδίδῃ δοξασίας, μὴ ἐπιτρεπομένας, ἢ μὴ πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτῆς συμφωνούσας. Καὶ πρὸς τελείαν κατανόησιν τοῦ δεσποτικοῦ τούτου καθεστῶτος, οὐ ὁμοίον ἀμφιδάλλομεν ἐν διετυπώθῃ ποτέ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μόνῃ ἢ πολιτεία ἔχει δικαίωμα κτήσεως ἐπὶ πάντων τῶν πραγμάτων, πᾶν δὲ τὸ νομιζόμενον ἰδιωτικὴ κτήσις εἶνε τοιοῦτον κατὰ παραχώρησιν τῆς πολιτείας. Πᾶσα ἢ γῆ βασιλική· τοιοῦτον τὸ πρῶτον καὶ τὸ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ περὶ ἰδιοκτησίας δικαίου τοῦ Χόββη. «Καὶ πόθεν, ἐπιφωνεῖ, ἀπεκτήσατε τὴν περιουσίαν σας, εἰμὴ ἀπὸ τῆς πολιτείας; καὶ πόθεν ἔσχεν αὐτὴν ἢ πολιτεία, εἰμὴ ἐκ τοῦ ὅτι ἕκαστος ἰδιώτης παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα τοῦ; Τῇ μετεδίβασατε λοιπὸν τὸ ἰδικόν σας, ὥστε ἢ περιουσία σας δὲν εἶνε τοιαύτη, οὔτε ἐξαρκεῖ, ἢ ἐφ' ὅσον ἀρέσκει τοῦτο τῇ πολιτείᾳ».

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὅτι ὁ Χόββη ἀδιαφορεῖ περὶ τοῦ τύπου τῆς πολιτείας καὶ τῆς κυβερνήσεως, οὐχ' ἤττον μείζονα ἀποδίδει ἐκτίμησιν εἰς τὴν μοναρχίαν, ἣτις εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν πολιτικὸν αὐτοῦ ἰδεῶδες. «Ἐν πάσῃ κυβερνήσει, λέγει, τὸ δημόσιον πρόσωπον εἶνε συγχρόνως καὶ φυσικόν, ἢ ἀποτελεῖται ἐκ φυσικῶν προσώπων. Δύναται λοιπὸν νὰ συμβῆ, καὶ συμβαίνει ἐνίοτε, ὥστε τὸ φυσικόν τοῦτο πρόσωπον νὰ κατισχύσῃ τοῦ δημοσίου, προκρίνον τὸ ἴδιον αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, διότι τὰ πάθη εἶνε πολλάκις ἰσχυρότερα τοῦ λόγου· καλλίστη ἄρα κυβερνήσις ἔσται ἐκαίνη, καθ' ἣν στενώτατα συνδέονται τὸ δημόσιον καὶ τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον· ἀλλ᾽, μόνον ἐν τῇ μοναρχίᾳ ταυτίζονται ταῦτα, διότι ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ ᾔηνε πλούσιος, πτωχῶν ὄντων τῶν ὑπηκόων του, οὔτε ἀσφαλῆς ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν καὶ τῇ ἀνανδρίᾳ. Ἄλλ' ἐν δημοκρατίᾳ, ἕκαστος πολίτης ἰδιαιτέρως δύναται νὰ εὕρῃ τὸ συμφέρον αὐτοῦ ἐν πράξει ἐναντίᾳ πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον».

Οὐδὲν ἴδρυμα δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐλεύθερον, αὐτοτελές, ἀνεξάρτητον ἐκτὸς τῆς πολιτείας. Ὁ μέγας Λεβιάθαν καταδιβρώσκει πᾶν τὸ μετ' αὐ-

¹ Lev. de Cive. XVIII   ² Lev. XIX de Cive. X.

κίνησις καὶ ἡ σύγκρουσις αὐτῶν· ταυτοχρόνως, συνεπεία τῆς ἐνότητος τοῦ ἀγαθοῦ, ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ ταῦτα καὶ ἅπαντα τὰ καθήκοντα πρέπει νὰ ὁμοφωνήσωσιν ἀλλήλοις· καὶ ἐν τούτοις, εἰ καὶ ἰδιαίτερα ὄντα ἀγαθὰ καὶ καθήκοντα, καθ' ὅσον εἶνε ἐν ἑκάστον ἀγαθὸν καὶ καθήκον, ἔχουσιν ἀπόλυτον ἀξίαν, ἀπόκειται ὅτις τὸ ὑποκείμενον νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν διαλεκτικὴν ταύτην, ἣτις συνδυάζει τὰ ἀγαθὰ ταῦτα καὶ τὰ καθήκοντα, καὶ ἣτις συνεχοῖ τὰ μὲν, ἀποκλείουσα τὰ ἕτερα, καταργουσα οὕτω τὴν ἀπόλυτον ταύτην ἀξίαν.

Ἡ ὑποκειμενικότης εἶνε ὁ ἀτέρμων τύπος, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ ἀγαθὸν δεικνύει, ἀναπτύσσει καὶ πραγματοποιεῖ τὴν φύσιν του· οὕτω ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι τὸ ἀγαθὸν δὲν δύναται θὰ παύτῃ ὡς ἀγαθὸν ἀφηρημένον, δυνάμει μόνον, οὐχὶ δ' ἐνεργείᾳ· ὅ,περ σημαίνει, ὅτι ἡ ὑποκειμενικότης καὶ τὸ κακὸν ἀποτελοῦσιν οὐσιώδεις τοῦ ἀγαθοῦ σημεῖον, κατὰ συνέπειαν τὸ ἀγαθὸν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τοῦ κακοῦ. Τὸ κακὸν, ὃν ἡ εἰς ἑαυτὸ ἐπάνοδος τοῦ ὑποκειμένου ἀπέγκνι τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ καθολικοῦ ὄντος, ἔτινα εἶνε δι' αὐτὸ φαινόμενα μόνον, εἶνε σημεῖον δι' ἑαυτοῦ ἀνατρεπόμενον καὶ ἀμέσως μηδενιζόμενον. Ἀμφότερα ταῦτα τὰ σημεῖα, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, διεισδύοντα ἀλλήλα, ἐκμηδενίζονται, ἀπορροφώμενα ἐν τινι σφαίρᾳ, ἐν ἣ εἶνε ὑποτελεῖ σημεῖα, ἐν σφαίρᾳ, ἐν ἣ δὲν ὑπάρχει πλέον ἀφηρημένον ἀγαθὸν, ἀφηρημένη ἠθικότης, ἀλλ' ἀμφότερα εἶνε ὠρισμένα καὶ συγκεκριμένα, αὕτη δὲ ἡ σφαῖρα εἶνε ἡ κοινωνικὴ ἠθικότης, (Sittlichkeit) ὁ κοινωνικὸς βίος.

Ἡ κοινωνικὴ ἠθικότης εἶνε ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, ἡ τελειότης τοῦ ἐξ ἀντικειμένου πνεύματος, ἐν ἣ λαμβάνει ὑπόστασιν ἡ ἀλήθεια τοῦ ἐξ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἐξ ἀντικειμένου πνεύματος· εἶνε ἡ ἐλευθερία, συνείδησιν ἑαυτῆς λαμβάνουσα καὶ φύσις καθισταμένη, ἐν τῷ πνεύματι δ' ἐνὸς λαοῦ εὐρίσκουσα τὴν ἀποκάλυψιν αὐτῆς καὶ τὴν πραγματικότητα.

Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ ἐξελιξεί τὸ πνεῦμα, λαμβάνον πραγματικὴν αὐτοῦ συνείδησιν, ἀποκαλύπτει· πρῶτον, ὡς οἰκογένεια, ἄμεσον φυσικὸν ἢ ἠθικὸν ὄν· δεύτερον, ὡς ἀστικὴ κοινωνία, συνδέουσα τὰ μέλη αὐτῆς ὡς ἀυθυπόστατα ἄτομα ἐν τινι συγκεκριμένῃ καθολικότητι διὰ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ πολιτεύματος, ὡς μέσου τῆς ἀσφαλείας τῶν προσώπων καὶ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ διὰ τινος ἐξωτερικῆς ὀργανώσεως, κανονιζούσης τὰ ἴδια αὐτῶν καὶ κοινὰ συμφέροντα, ἣτις ἀποτελεῖ τρίτον, τὴν ἐξωτερικὴν πολιτείαν, συγκεντρουμένην ἐν τῷ σκοπῷ καὶ τῇ πραγματικότητι τῆς καθολικῆς ὑποστάσεως καὶ τοῦ ἀφιερωμένου αὐτῇ δημόσιου βίου, τουτέστι τοῦ πολιτεύματος.

Ἡ οἰκογένεια, ὁ πρῶτος καὶ ἄμεσος βαθμὸς τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀποκαλύψεως τοῦ πνεύματος, εἶνε ἡ κοινωνικὴ ἐνότης, ἑαυτὴν συνειδούσα, ὁ

καὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας σκέψεις του. Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐπιστολῶν τούτων γράφει :

« Δεδόμεθα ἴσης καὶ ἀμερολήπτου ἐλευθερίας. Ἡ πολιτεία εἶνε συνένωσις ἀνθρώπων, θεμελιωθεῖσα πρὸς ἱκανοποίησιν, σκέπην καὶ προαγωγὴν τῶν ἀστικῶν αὐτῶν συμφερόντων. Ἄλλ' ἢ περὶ τῆς πίστεως μέριμνα δὲν εἶνε πολιτικὸν συμφέρον, ἢ δὲ ἀρχὴ οὐδὲν ἔλασεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς κράτους, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποβάλη τὴν πίστιν αὐτοῦ εἰς τὰς διαταγὰς ἄλλου, ἢ δὲ δημοσία ἐξουσία δύναται νὰ καταναγκάσῃ μόνον ἐξωτερικὰ πράγματα, ἀλλ' ἢ θρησκεία εἶνε πεποιθῆτις τῆς ψυχῆς, οὐδένα ἐξωτερικὸν καταναγκασμὸν ἀνεχομένη. Ἡ ἐκκλησία τοῦναντίον εἶνε ἐκουσία συνένωσις πρὸς κοινὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν, οὐδεὶς δὲ εἶνε ἐκ γενετῆς ὠρισμένης ἐκκλησίας μέλος, διότι οὐδὲν θὰ ἦτο ἀτοπώτερον, ἢ ἡ σκέψις ὅτι ἡ θρησκεία μεταβιβάζεται κατὰ κληρονομίαν ἀπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα, ὡς ἡ ἰδιοκτησία. »

Ἄλλὰ τὴν πλήρη πολιτικὴν θεωρίαν τοῦ ἀνέπτυξεν ὁ Λώκιος ἐν τῷ ἐξόχῳ συγγράμματι αὐτοῦ, *Δύο πραγματεῖαι περὶ πολιτικῆς κυβερνήσεως*, (*Two Treatises on Government*), δογματικὸν βιβλίον κατὰ τύπον, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν πρὸς ἀπολογία γράφον τῶν ἀρχῶν τῆς ἀγγλικῆς ἐπανάστασεως, τῶν μετὰ τσακῦτης δεινότητος διασυνθεισῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ *Λεβιάθαν*.

Ὡς προηγουμένως ὁ Λόββης, οὕτω καὶ ὁ Λώκιος παραδέχεται φυσικὴν τινὰ προϊστορικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, μὴ διεπομένην μὲν ὑπὸ νόμων, οὐχὶ δὲ καὶ παντελῶς ἄνευ νόμων διατελοῦσαν· ἀλλ' ἡ φυσικὴ αὕτη κατάστασις δὲν εἶνε ἀγρία, ἐμπόλεμος, ὡς διῆχυρίσθη ὁ θεωρητικὸς τοῦ *Λεβιάθαν*, διότι ὑφίσταται παλαιόγονος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, αἰώνιός τις νόμος, ἀνώτερος τῶν θετικῶν νόμων, ὑποχρεῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ διέπων τὰ ἀτομικὰ αὐτῶν πάθη. Φυσικὴ λοιπὸν κατάστασις εἶνε ἡ ἔλλειψις δημοσίας ἀρχῆς, δικαζούσης, ἀλλ' ἣτις οὐδαμῶς ἀποκλείει κατάστασιν τινὰ εἰρηνικῆς συμβιώσεως. Ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις εἶνε ἐπίσης ἔλλειψις ἀνωτέρου δικαστοῦ, ἀλλὰ προὑποθέτει τὴν ἐξάσκησιν ἀδικημάτων, μὴ ἐπιτρεπομένων ὑπὸ τῆς φύσεως.

Ἐν τῇ φυσικῇ ταύτῃ καταστάσει οἱ ἀνθρώποι εἶνε ἐλεύθεροι, ἐνασκοῦντες τὰ φυσικὰ αὐτῶν δικαιώματα· ἀλλ' ἡ φυσικὴ αὕτη ἐλευθερία δὲν πρέπει νὰ συγχυσθῇ μετὰ τῆς ἀκολασίας. Ὁ ἀνθρώπος δὲν δικαιούται νὰ ποιήσῃ ἀπόλυτον χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας του, πράττων τὰ πάντα κατ' ἀρέσκειαν, ὑποχρεούμενος νὰ ποιήσῃ τὴν καλλίστην καὶ εὐγενεστάτην χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ αὐτοσυντηρησις του. Ἡ φυσικὴ κατάσταση ἔχει τὸν φυσικὸν νόμον, ὀφείλοντα νὰ κανονίζῃ αὐτήν, καὶ εἰς ὃν ἕκαστος ὑποχρεοῦται νὰ ὑπακούσῃ καὶ νὰ ὑπακούῃ. Ὁ λόγος, ὅστις εἶνε ὁ νόμος οὗτος, διδάσκει εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι εἶνε ἴσοι καὶ

ἀνεξάρτητοι, μὴ δικαιούμενοι νὰ βλάπτωσιν ἀλλήλους, ὑποχρεούμενοι εἰς τὴν ἰδίαν συντήρησιν, ἢ ὅταν αὕτη δὲν κινδυνεύει, εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, εἰς τὴν ὑγείαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν.¹

Ὁ Χόβσβης ἐδίδασκεν, ὅτι ἐν τῇ φυσικῇ τοῦ ἀνθρώπου καταστάσει ὁ πόλεμος εἶνε τὸ ἀρχαῖον στοιχεῖον· ὑπὸ ἀκράτου ἐγωϊσμοῦ ἐλαυνόμενοι οἱ ἄνθρωποι, εἶνε ἐχθροὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τῆς κοινωνικῆς ἀλληγεγγύης. Τὸν κεντίον ὁ Λώκιος κατ' αὐτὸν φυσικῶς ζῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ζῶσι συνωδᾶ πρὸς τὸν λόγον, μηδὲν πράττοντες ἐναντίον πρὸς τὸ δίκαιον, ἀρα μὴ ἔχοντες ἀνάγκην ἀνωτέρας ἀρχῆς πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διαφορῶν τῶν ἄλλως τε ἐμπόλεμος κατάστασις, κατάστασις βίας, δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἐντὸς τῆς κοινωνίας, κατὰ συνέπειαν δὲν εἶνε νομιμωτέρα αὕτη ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει μᾶλλον, ἢ ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ.

Ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουσι πολλὰ ἔμφυτα δίκαια: τὸ δίκαιον τῆς αὐτοσυντηρησίας, τὸ τῆς ἐλευθερίας, τὸ τῆς ἰδιοκτησίας, κ.τ.λ. Μεταξὺ πάντων τούτων ὁ Λώκιος ἐξαίρει τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας, ὡς ἐν τῶν πρωτίστων δικαίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. Ἡ περὶ ἰδιοκτησίας θεωρία τοῦ φιλοσόφου, προκληθεῖσα ὑπὸ τῶν ποικίλων περὶ αὐτῆς ἀντινομιῶν καὶ συζητήσεων κατὰ τοὺς ἐπαναστατικούς ἐκείνους ἐν Ἀγγλίᾳ χρόνους, εἶνε ἐν τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου περὶ πολιτικῆς κυβερνήσεως.

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, μεθ' ὅλας τὰς τελεσθείσας προόδους αὐτῆς ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ, δὲν εἶχε λάβει εἰσέτι τὸν ὀριστικὸν ἐκεῖνον τύπον, ὃν μετ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ ἐπιβάλλῃ αὕτη ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀδάμ Σμιθίου. Ὁ δὲ Λώκιος, ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, πράγματι δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ πρόδρομος τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ οἰκονομολόγου· πρῶτος αὐτὸς ἀναγορεύει κυριώτατον τῶν παραγόντων τῆς ἰδιοκτησίας τὴν ἐργασίαν, ἀνευ προηγουμένης συμβάσεως καὶ ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἐπεμβάσεως τοῦ νόμου ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Διὰ τῆς ἐργασίας ὁ ἄνθρωπος εἰδοποιεῖ καὶ καταλαμβάνει τὴν ἐξω φύσιν, ἐνόσω δὲ ἡ γῆ καὶ τὰ κατώτερα πλάσματα εἶνε κοινὰ, ἕκαστος ἔχει ἴδιον δικαίωμα ἐπὶ τοῦ ἰδίου προσώπου του. Δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ἔργον τῶν χειρῶν του εἶνε τὸ ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα. Πᾶν ὅ,τι παρέλαβεν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς φυσικῆς καταστάσεως, διὰ τῶν μόχθων αὐτοῦ καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀνήκει εἰς αὐτὸν μόνον, διότι οἱ μόχθοι οὗτοι καὶ ἡ βιομηχανία εἶνε ἴδιον ἑαυτοῦ κτῆμα, κατὰ συνέπειαν οὐδεὶς δύναται νὰ ἔχῃ δικαίωμα ἐπὶ παντὸς κτηθέντος διὰ τῶν μόχθων τούτων καὶ τῆς βιομηχανίας.

1) Ch. I § 3.

ιδίως δὲ ἂν ὑπολείπονται εἰς τοὺς ἄλλους ἀρκοῦντα ὅμοια καὶ ἐπίσης κοινὰ ἀγαθὰ πράγματα.¹

Ἐπερτάτη ἀρχὴ ἐν τῇ πολιτείᾳ εἶνε ὁ νόμος ἢ ἐκδήλωσις αὕτη τῆς γενικῆς βουλήσεως τῶν εἰς κοινωνίαν συνεργομένων δὲν εἶνε κώλυμα τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας, ἧς ἀπολαύουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν καταστάσει, ἀλλ' ὁδηγία καὶ παραινέσις τῆς ἐλευθέρας καὶ λογικῆς βουλήσεως πρὸς τέλεσιν τοῦ προσήκοντος. Σκοπὸς δὲ τοῦ νόμου εἶνε οὐχὶ ἡ καταστροφή τῆς ἐλευθερίας, εἴτε ἡ μείωσις αὐτῆς, ἀλλ' ἡ σκέπη αὐτῆς καὶ ἡ ἐνίσχυσις. Ὅπου δὲν ὑπάρχει νόμος, δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία.

Ἡ μεγίστη ὑπηρεσία τοῦ Λωκίου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐν τῇ ἐπικρατήσει τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν εἶνε, ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐπραγματεύθη τὴν θεωρίαν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, τὸν χωρισμὸν τουτέστι τῆς νομοθετικῆς ἀπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Μόνον ἐν ταῖς χώραις ἐκεῖναις, ἐνθα νόμος εἶνε ἡ βούλησις τοῦ ἀρχοντος, ἐκεῖ μόνον ἡ νομοθεσία καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ταυτίζονται ἀλλὰ γινώσκομεν ὅποῦ τὰ ἐκ τούτου ἀποτελέσματα. Μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων τὰ ὅρια τῶν δύο τούτων ἐξουσιῶν ἦσαν δυσδιάκριτα, νομοθετουσῶν τῶν κυβερνήσεων καὶ ἀποβλεπουσῶν συνήθως εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν μᾶλλον ἢ τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἀλλ' ἡ διάκρισις αὕτη τῶν ἐξουσιῶν πρῶτον ἐνεκαίνισθη ἐν Ἀγγλίᾳ, χειραφετηθείσης τῆς νομοθετικῆς ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως καὶ τῆς αὐθαρεσίας τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, καὶ ἦτο ἀνάγκη μακρῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μεγάλης ταύτης πολιτικῆς κατακτήσεως, ἣν μετὰ τολμῆτος ἐμβριθείας ἀνέπτυξε καὶ ἐσυστηματοποίησεν ὁ Ἀγγλος πολιτειολόγος.

Οἱ εἰσερχόμενοι εἰς κοινωνίαν ἄνθρωποι ἀποβάλλουσι τὴν ἰσότητά, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δύναμιν, ἣν εἶχον ἐν τῇ φυσικῇ ἑτι καταστάσει, εἰς τὰς χεῖρας τῆς κοινωνίας, σχηματιζούσης διαφόρους ἐξουσίας, ἀναποφεύκτους πρὸς τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς. Αὗται εἶνε τρεῖς: ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, ἡ ὑπερτάτη, ἀπὸ τῆς ἀμέσου βουλήσεως τοῦ λαοῦ ἀπορρέουσα, ὑπ' ἣν αἱ ἕτεροι δύο ὑπόκεινται· δεύτερον, ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, ἡ τεταγμένη πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τῆς πρώτης τεθειμένων νόμων, καὶ τρίτον ἡ ἐπὶ τῶν διεθνῶν νομίμων ἐξουσία, συνήθως συνηνωμένη οὔσα μετὰ τῆς ἐκτελεστικῆς, ἡ ἐξουσία τοῦ ἀποφασίζεῖν περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, τουτέστι περὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς πολιτείας σχέσεων.

Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία εἶνε ἡ κανονίζουσα τὸν τρόπον, δι' οὗ αἱ δυνάμεις τῆς πολιτείας δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς συντήρησιν τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ νόμοι οὗτοι δύνανται νὰ κατασκευασθῶσιν ἐν βραχεὶ διαστήματι χρόνου, δὲν εἶνε ἀναγκαῖον νὰ διατελῇ ἐπὶ ποδῶς ἀείποτε ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, μὴ ἔχουσα διαρκεῖς ἀσχολίας. Ἐπειδὴ δὲ

1) Ch. IV.

ἠδύνατο νὰ καταστῇ μεγάλη δοκιμασία διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ διὰ τὰ ἔχοντα τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν πρόσωπα, νὰ ἔχωσιν ἐπίσης εἰς χεῖρας αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν πρὸς ἐκτέλεσιν, δυνάμενα ἄλλως τε νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτοὺς πρὸς ἰδίαν ἐξαίρεσιν ἀπὸ τῆς ὀφειλομένης ὑπακοῆς, καθὼς δυνάμενα νὰ ἔχωσι συμφέροντα διακεκριμένα τῶν τῆς ἑλλης κοινωνίας, τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα ἐν ταῖς καλῶς ὀργανωμέναις πολιτείαις, ἐνθα τὸ δημόσιον συμφέρον κατ' ἀξίαν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει, ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνατίθεται εἰς διάφορα πρόσωπα, ἅτινα συνεργόμενα, νομοθετοῦσι, μετὰ τὸ πέρασ δὲ τῶν νομοθετικῶν ἐργασιῶν, διαλύονται, ὑποκείμενα ἐπίσης εἰς τοὺς τεθέντας ὑπ' αὐτῶν νόμους. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ἅπαξ τεθέντες οἱ νόμοι, ἔχουσι διαρκῆ καὶ μόνιμον ἀρχὴν, ὑποχρεοῦσαν τοὺς πάντας εἰς τὴν τήρησιν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν συνεχῆ ὑποταγὴν, εἶνε ἀναγκαῖον νὰ ὑπάρχῃ ἀείποτε ἐξουσία τις ἑτοιμος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων, καὶ τήρησιν πάσης αὐτῶν τῆς ἰσχύος· οὕτως ἡ νομοθετικὴ καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εὐρίσκονται συνήθως κεχωρισμένα.¹

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν δύο τούτων, ὑφίσταται καὶ ἑτέρα τρίτη, φυσικὴ δυνάμει νὰ κληθῇ, καθὼς ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἐκ φύσεως ἔχει ἕκαστος ἀνθρώπος, εἰς τὴν κοινωνίαν εἰσερχόμενος· εἰ καὶ κυβερνώμενος οὗτος κατὰ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἧς ἀποτελεῖ μέρος, ἐν τούτοις διὰ φυσικῶν συνδέεται δεσμῶν μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐκάστη ἰδιαιτέρα πολιτικὴ κοινωνία εἶνε σῶμα ἐν φυσικῇ καίνοσάσει, ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας πολιτείας, ἢ πρὸς τὰ πρόσωπα, τὰ ἀποτελοῦντα μέρος τῶν ἄλλων πολιτικῶν κοινωνιῶν. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς λοιπὸν ταύτης, τῆς φυσικῆς ἐνότητος πασῶν τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν, βραδύεται τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, τὸ δίκαιον τῶν συμμαχιῶν καὶ τῶν συνθηκῶν τῶν διαφόρων πολιτειῶν, τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον δύναται νὰ κληθῇ ἐπὶ τῶν διεθνῶν νομίμων ἐξουσία· ἄλλ' ἀνκντιρρήτως ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος τῆς ἐκτελεστικῆς, ἀφ' ἧς εἶνε καὶ πάλιν διακεκριμένη, καθ' ὅσον ἡ μὲν ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς, ἡ δὲ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς τῶν λαῶν σχέσεις.²

Πρωτίστη τῶν ἐξουσιῶν τούτων εἶνε ἡ νομοθετικὴ· οὐχ ἦτονον, ὅταν ὁ σκοπὸς, δι' ὃν αὕτη ἐτάχθη, δὲν πραγματοποιεῖται, τῶν διαχειριζομένων καταχρωμένων αὐτῆς δι' ἴδια τέλη, δικαιοῦται ὁ λαὸς νὰ καταργήσῃ ἢ μεταβάλλῃ τὴν κυβερνήτην. Οὕτως ὁ λαὸς τηρεῖ ἀείποτε ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν, δικαιοῦμενος ν' ἀπαλλαγῇ διὰ τῆς βίας τῶν ἐπιβουλευομένων τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν. Ὁ Λάκιος, ἀναβιάζων πᾶσαν ἀρχὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ εἰς τὸ φυσικὸν δίκαιον καὶ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ, ἀναγορεύει ὡς πολιτικὸν δικαίωμα τὴν ἐπανάστασιν, ἐπιτρέπων εἰς τὸν λαὸν νὰ ἀνατρέψῃ ἢ νὰ μεταβάλλῃ κυβερνήτην, ἢ

1) Ch. XI § 4, 2. 2) Ch. XI § 3, 4.

τις μὴ συμμορφουμένη πρὸς τοὺς ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ τεθέντας νόμους, παύει ἀπορρέουσα τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ. Ἐνῶ δὲ οἱ θεωρητικοὶ τοῦ ἀπολυτισμοῦ, εἰ καὶ παρῆγοντες τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ λαοῦ, θεωροῦσιν αὐτὸν τεθνεῶτα ἐν τῷ μέλλοντι, οὐδὲν δ' ἔχοντα δικαίωμα ἀπέναντι τῆς κυβερνήσεως, ἀπαξ ἐγκατασταθείσης, παρὰ τῷ Λωκίῳ ὁ λαὸς ἀείποτε ἐγρηγορεῖ, ἀγρυπνὸς φύλαξ τῶν ἐλευθεριῶν αὐτοῦ καὶ τῶν συμφερόντων, πρόθυμος νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ δίκαιον, προσβαλλόμενον ὑπὸ αὐθαρέτου καὶ ἥκιστα ἀπὸ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ἀπορρέουσης ἐξουσίας.

Τὸ φιλελεύθερον τοῦτο πνεῦμα διακνέει δι' ἀκασῶν τῶν σελίδων τοῦ βιβλίου. Ὁ λαὸς, ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ εἶνε ἡ βῆσις πάσης πολιτείας καὶ τὸ κῆρος πάσης κυβερνήσεως. Πολέμιος τῆς παλινορθώσεως τῶν Στυακρῶν, εἶνε ὁ κεκηρυγμένος ἀντίπαλος τῆς μοναρχίας ἐκείνης, οὐχὶ δ' ἀπαξ ἐν τῷ βιβλίῳ ὑποφαίνεται τὸ ἐμφυχοῦν αὐτὸν πνεῦμα τῆς μερίδος. «Ἐγεννήθημεν ἐλεύθεροι, λέγει, καθὸ λογικὰ ὄντα. Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία, ἣτις νομίζεται ὑπὸ τινων ὡς ἡ μόνη λόγον ἔχουσα ὑπάρξεως κυβέρνησις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἶνε, ἀληθῶς εἰπεῖν, ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, σκοποῦσαν νὰ θεραπεύσῃ τὰ ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει συμβαινόντα ἄτοπα, ἅτινα γεννῶνται ἐκ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἕκαστος ἔχει νὰ ἦνε δικαστῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ὑποθέσει, ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ νὰ θεμελιώσῃ δημοσίαν τινὰ αὐθεντείαν, εἰς ἣν ἕκαστον μέλος τῆς κοινωνίας νὰ δύναται νὰ ἐκκαλῇ βοήθειαν καὶ νὰ ἦνε ὑποχρεωμένον νὰ ὑπακούῃ. Πανταχοῦ, ὅπου ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκκαλέσῳσι καὶ νὰ ζητήσωσι βοήθειαν ἀπὸ τοικύτης αὐθεντείας, καὶ νὰ λύσωσι δι' αὐτῆς τὰς διαφορὰς των, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι διατελοῦσιν ἀληθῶς ἐν φυσικῇ καταστάσει, ὅπως καὶ ἕκαστος ἡγεμῶν εἶνε τοιοῦτος ἀπέναντι τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ διατελούντων. Ὁ ἀπόλυτος οὗτος ἡγεμῶν, σφετεριζόμενος καὶ τὴν νομοθετικὴν καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, διατελεῖ ἐπίσης ἐν φυσικῇ καταστάσει μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν διατελούντων, ὅσον καὶ μετὰ τοῦ λοιποῦ ἀνθρωπίνου γένους. Πανταχοῦ, ὅπου ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, μὴ ἔχοντες σταθεροὺς κανόνας καὶ τινὰ κοινὴν δικαστῆν, εἰς ἣν νὰ ποιήσωσιν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὴν ἐτυμηγορίαν τῶν περὶ τοῦ δικαίου ἐρίδων, αἵτινες δύνανται μετὰξὺ αὐτῶν νὰ ἐγερθῶσιν, ὑπάρχει φυσικὴ κατάσταση, μὲ μόνην τὴν δυστυχῆ διαφορὰν, ὅτι εἶνε ὑπήκοοι ἢ μᾶλλον δοῦλοι ἀπολύτου ἡγεμόνος. Καὶ ἐν μὲν τῇ συνήθει φυσικῇ καταστάσει ἕκαστος εἶνε ἐλεύθερος νὰ κρίνῃ κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ δίκαιον, ὅσον δὲ δύναται, νὰ στηρίξῃ αὐτὸ καὶ νὰ τὸ ὑπερασπισθῇ, ἀλλ' ὅσάκις τὰ ἴδια συμφέροντα ἐνὸς ἀνθρώπου ἀρπασθῶσιν ὑπὸ τῆς βουλήσεως ἢ τῆς διαταγῆς τοῦ μονάρχου του, οὐ μόνον δὲν ἔχει κανένα, εἰς ἣν νὰ ἐκκαλέσῃ, ὡς ὀφείλουσι νὰ ἔχῳσι τὴν ἐλευθερίαν νὰ πράξωσιν οἱ ἐν κοινωνίᾳ ὄντες, ἀλλ'

ὡσεὶ καταβεβιβασμένος ἀπὸ τῆς κοινῆς καταστάσεως τοῦ λογικοῦ πλάσματος, δὲν ἔχει τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀδειαν νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ δικαίου του καὶ νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ ὡς ἐκ τούτου δὲ εἶνε ἐκτεθειμένος εἰς πᾶσαν ἀθλιότητα, ἣν δύναται τις ν' ἀναμένη παρ' ἀνθρώπου, ὅστις ὢν ἐν φυσικῇ καταστάσει, ἐν ἣ πιστεύει ὅτι εἶνε τὸ πᾶν εἰς αὐτὸν ἐπιτετραμμένον, καὶ ἐν ἣ οὐδὲν δύναται ν' ἀντιταχθῇ κατ' αὐτοῦ, εἶνε ἔτι μᾶλλον διεφθαρμένος ὑπὸ τῆς κολακείας».¹

Τὸ πολιτικὸν σύστημα τοῦ Λώκιου εἶνε ἡ θεωρία τῆς δευτέρας ἀγγλικῆς ἐπανκστάσεως, ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος, ἐπιτευχθέντος διὰ μακρῶν θυσιῶν καὶ ἀγώνων, καὶ τὸ ὅποιον, ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ, ἐγένετο ἐν τῶν καλλίστων προϊόντων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ διέκρισις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἰς νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν, συμπληρωθεῖσα βραδύτερον καὶ διατυπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μοντεσκιου, ἀνέπτυξε νέους πολιτικούς ὀρίζοντας, καὶ ἐνέχυσε ζωὴν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, καταστᾶσα εἰς τῶν προμαχῶνων κατὰ τοῦ νεωτέρου ἀπολυτισμοῦ. Ὁ Ἄγγλος πολιτειολόγος, διὰ τῆς καθαρᾶς αὐτοῦ λογικῆς, δεύτερος μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἀποδείξας, ὅτι φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἡ κοινωνικὴ, ἀλλ' ἀνώτερος ἐκείνου, καθὼ στιγματίσας τὴν δουλείαν, θεμελιώσας τὴν ἰδιοκτησίαν ἐπὶ τῆς ἐργασίας, τῆς ἐκδηλώσεως ταύτης τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ ἐνεργείας, ἀναγκαίως ὑπῆρξεν εἰς τῶν μᾶλλον ἐπιδρασάντων ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ὁ Λώκιος, ἀναλαβὼν νὰ συγγράψῃ νόμους διὰ τὴν ἀμερικανικὴν πολιτείαν Καρολίνας, ἀπέτυχεν ὡς πρακτικὸς νομοθέτης, ἀλλ' ὡς θεωρητικὸς νομοθέτης ἔμελλε νὰ ἐξασκήσῃ μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μετ' αὐτὸν, προφανῆ καταλιπὼν ἔχνη ἐπὶ δύο τῶν πρωτίστων ἔργων τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ἐπιστήμης, τοῦ Πνεύματος τῶν Νόμων καὶ τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ ΣΠΙΝΟΖΑΣ.

Δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα ἡ ἐν γένει ἐκτίμησις τοῦ πνεύματος τοῦ Σπινόζα. Ἐκεῖνος, τὸν ὅποιον ὁ Ἑγελος ἀπεκάλεσε ἀπρώτιστον σημεῖον τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας», εἶνε ἐπίσης μία τῶν κορυφῶν τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ἄν ὁ Ἄγγλος Λώκιος ἀπετύπωσεν ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα, ὁ Ὁλλανδὸς Ἰουδαῖος Σπινόζας ἀνέγραψεν ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτοῦ θεωρίαις τὰς ἀρχὰς τῆς θετῆς πατρίδος του Ὁλλανδίας.

1) Ch. X.